

Kinnitatud
Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumi
direktori 22.02.2023 käskkirjaga nr 1

**EESTI TARBEKUNSTI- JA DISAINIMUUSEUMI
KOGUDE KORRALDUSE PÕHIMÕTTED**

SISUKORD:

SISSEJUHATUS

- 1. KOGMISE EESMÄRK**
- 2. KOGUDE KUJUNEMINE**
- 3. TEISTE LÄHIPIIRKONNAS TEGUTSEVATE MUUSEUMIDE KOGUDE LÜHIANALÜÜS**
- 4. MUUSEUMIKOGU TÄIENDAMISE ÜLDPÕHIMÕTTED**
  - 4.1. ETDM ei kogu**
- 5. MUUSEUMIKOGU TÄIENDAMISE SISULISED KRITEERIUMID**
- 6. MUUSEUMIKOGU KOOSSEIS JA TÄIENDAMISVAJADUS**
  - 6.1. Tekstiilikogu**
  - 6.2. Ehtekogu**
  - 6.3. Metallikogu**
  - 6.4. Keraamikakogu**
  - 6.5. Portselanikogu**
  - 6.6. Klaasikogu**
  - 6.7. Nahakogu**
  - 6.8. Disainikogu**
  - 6.9. Arhiivkogu**
  - 6.10. Abikogu**
- 7. SÄILITUSTINGIMUSTE ANALÜÜS**

KOKKUVÕTE

SISSEJUHATUS

Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum (edaspidi ETDM) on Kultuuriministeeriumi valitsemis-alas tegutsev riigimuuseum ja ministeeriumi hallatav riigiasutus. ETDM kogub, säilitab, dokumenteerib, uurib ja vahendab ainsa muuseumina maailmas eesti professionaalset tarbekunsti ning disaini ning sellega seotud materjali.

Muuseum lähtub kogumistöös käesolevast kogumispõhimõtetest, ETDM-i põhimäärusest ja strateegilisest arengukavast, ICOM-i muuseumide eetikakoodeksist ja muuseumiseadusest.

1. KOGUMISE EESMÄRK

ETDM-i ülesandeks on tagada Eesti kultuurile olulise tarbekunsti ning disaini arengut kajastava materjali kogumine ja säilitamine, et see oleks kasutatav nii tänasel kui tulevastel põlvkondadel. Muuseumkogude täiendamine ja vahendamine põhineb pikaajalisel omavahel seostatud kogumis-, uurimis- ja näitusepoliitikal. Kultuuripärandi interpreteerimise kaudu kujundab muuseum väärtushinnanguid. Kogude korralduse põhimõtete parandamiseks saab muuseum kaasa aidata analüüsidest oma senist tegevust, koostades vastavaid arengukavasid ja neid igapäevatoos rakendades.

2. KOGUDE KUJUNEMINE

ETDM-i kogudele pandi alus 1919. aastal Eesti Kunstimuuseumi asutamisega, 1940. aastaks oli muuseumil kujutava kunsti ja etnograafilise kogu kõrval hulgaliselt vene, Lääne- Euroopa ja eesti tarbekunsti teoseid. 1944. aasta pommirünnakus purustati muuseumi ajutine peavari Narva maanteel, mistõttu hävis palju rahvuslikku tarbekunsti. Aktiivne ja süstemaatiline eesti tarbekunsti kogumine algas uuesti 1950. aastate keskel. 2000. aastal alustati disainikogu loomist, et talletada eesti tööstuskunsti, tootekujunduse ja seeriatootmise näidiseid aga ka disainerite unikaalloomingut. Väliskunsti Muuseumi avamisega 2000. aastal Kadrioru lossis anti sellele üle välistarbekunsti kogu.

Muuseumi kogu on kujunenud riiklike ostude ja annetuste alusel. Peamiseks ostude vahendajaks kuni 1990. aastate alguseni oli Eesti NSV Kultuuriministeeriumi juures tegutsenud ekspertiisikomisjon, arvukalt on muuseumile teoseid üle andnud ENSV Kunstifond. 1990. aastatest täiendab muuseum oma kogusid iseseisvalt muuseumi ostukomisjoni otsuste põhjal. Alates 1995. aastast täiendatakse kogu Eesti Kultuurkapitali finantseerimisel nüüdiskunstiga. Teoseid on omandatud ka eraisikutelt. Kogu komplekteerimise protsess on keerukas ja pikaajaline, mistõttu on paratamatud mõningased puudujäägid, mida püütakse korvata. Muuseumi kauaaegne Teise Maailmasõja järgse kogumispoliitika valdkondlik prioriteet oli unikaalne tarbekunst. Sellele vaatamata jõudis kogudesse ka seeriatootmiseks mõeldud esemeid. Nii on muuseumil arvestatav sõjaeelse tootekujunduse näidete kogu: N. Langebrauni ja J. Lorupi vabriku toodang, unikaalne kollektsioon E. Taska töökojas loodust, A. M. Lutheri mööblivabriku toodangut. Nõukogude perioodist kuulub muuseumile mahukas Tarbeklaasi eseme- ja arhiivkogu, samuti pikka perioodi hõlmav Kunstitoodete Kombinaadi ARS näidiste ja kavandite kogu ning mitmete teiste ettevõtete tootekujundust puudutavat materjali.

2004. aastal reorganiseeriti muuseumi kogude struktuur seoses Eesti Kunstimuuseumi ümberkorraldamisega ja Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumi moodustamisega.

3. TEISTE LÄHIPIIRKONNAS TEGUTSEVATE MUUSEUMIDE KOGUDE LÜHIANALÜÜS

Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumi kogudega sisuliselt lähedaste kogudega muuseumide on mitmeid. Eesti Ajaloomuuseumil on mahukad N. Langebrauni ja J. Lorupi tootenäidiste kogud, tekstiili-, mööbli- ja kultuuriloolistes kogudes võib täheldada sarnasusi kogude koosseisudes. Eesti Arhitektuurimuuseumil on väike unikaalse mööbli kogu, mida täiendatakse edaspidi vaid eesti arhitektidega seotud materjaliga. Tallinna Linnamuuseumis on periooditi tegeletud mitmete oluliste Tallinna ettevõtete toodangu ja ka tarbekunstnike loominguga kogumisega. Eesti päritolu toodangunäidiseid on erinevates Eesti muuseumides kogutud erineva intensiivsusega ja erinevatest lähtepunktidest, koha- või kasutusspetsiifikast lähtudes. Sisulised kattuvused on pigem juhuslikud kui süsteemsed. Erinev on eelkõige fookus kogutavale materjalile lähenemisel. Unikaalse eesti tarbekunsti ja disaini kogujana on ETDM Eestis ainulaadsel positsioonil. Väljaspool Eestit asuvates muuseumides on ETDM-i profiiliga seotud museaale minimaalselt.

Puudulik on tegelemine eesti moe ja graafilist disaini puudutavate materjalide kogumisega nii kujunduslikust kui ajaloolisest aspektist lähtuvalt. ETDM näeb neid valdkondi selgelt osana oma kogumisprofiilist kuid hetkel puuduvad sellega tegelemiseks piisavad vahendid ja võimalused. ETDM-i eesmärk on võimaluse korral kaardistada, koguda ja säilitada eesti moodi ja graafilist disaini puuduvat materjali olemusliku osana laiemast tarbekunsti- ja disainiajaloo.

4. MUUSEUMIKOGU TÄIENDAMISE ÜLDPÕHIMÕTTED

ETDM kogub, säilitab, uurib, vahendab ja eksponeerib eesti tarbekunsti ja disaini ning sellega seotud materjale teaduslikel, hariduslikel, meelelahutuslikel ja kultuuriidentiteedi edendamise eesmärkidel. Kultuuripärandi säilitamisel lähtutakse rahvusvahelisest muuseumieetika põhimõtetest ja ETDM-i kogumis põhimõtetest.

Kogude täiendamisel eelistatakse materjali, mis on hästi legendeeritud ja täidavad olulist osa muuseumikogus. Muuseumikogu täiendamine toimub nii planeeritud kui planeerimata tegevusena. Muuseumikogu täiendamise puutuvate otsuste kavandamisel ja ressursside paigutamisel määratletakse prioriteedid näituste ja uurimisega seoses ning koostatakse vajadusel lühiajalisi temaatilisi kogumisplaanide.

Kogumisel arvestatakse objekti ajaloolise, esteetilise, teadusliku või uurimusliku ja sotsiaalse väärtusega ning selle füüsilise seisundi ja kasutatavusega. ETDM võtab vastu vaid võimalikult heas korras oluliste puudusteta esemeid. Rariteetsed esemed võivad olla muuseumile väärtuslikud ka kahjustatuna. Konserveerimisvõimalused ETDM-il puuduvad. Esemete konserveerimisel ja restaureerimisel kasutatakse Ennistuskoja Kanut abi.

ETDM on oma kogude koostamisel arvestanud teiste muuseumide ajalooliselt kujunenud kogude spetsiifikatega ja arvestab asja museaalina arvele võtmisel teiste sarnase ainevaldkonna muuseumide kogumis põhimõtete. Seetõttu, eelkõige vältimaks teiste muuseumide kogumistegevuse dubleerimist, on eesmärk mõningaid muuseumi jaoks olulisi teemasid skemaatilisemalt talletada.

Muuseum ei võta museaalina arvele annetust, kingitus või pärandit, kui selle üleandja esitab eritingimusi, mis on vastuolus muuseumi ja selle külastajate pikaajaliste huvidega.

Muuseum keeldub annetuste, kingituste, pärandi või teise muuseumi tervikkogu museaalina arvele võtmisest, kui see ei vasta muuseumi arengukavale või kogumiskavale.

Muuseum ei võta arvele asja, mille säilitamiseks, eksponeerimiseks või mille üle arvestuse pidamiseks puuduvad tingimused või eelarvelised võimalused.

4.1. ETDM ei kogu:

- esemeid, mis ei sobi muuseumi profiiliga;
- väga halvas seisukorras ja lühikese säilivusega esemeid;
- ebaselge omandiõigusega esemeid;
- väga suuremõtmelisi esemeid (sõidukid, tööstusseadmed jne).

5. MUUSEUMIKOGU TÄIENDAMISE SISULISED KRITEERIUMID

ETDM-i prioriteediks on koondada eesti tarbekunsti ja disainiga seotud materjale (esemeline ning nähtuste ja sündmustega seotud dokumentaalne pärand) pakkudes seeläbi võimalikult mitmekülgset ja terviklikku pilti nende valdkondade arengutest.

Kogutakse professionaalsete Eesti päritolu, siin õppinud või töötanud kunstnike ja disainerite loominguga ja ettevõtete toodanguga seotud materjale rõhuasetusega 20. sajandil. Ajaloolise pärandi kogumisega paralleelselt kollektioneeritakse ka kaasaegset Eesti tarbekunsti ja disaini käsitlevat ainet. Väga oluline on esemelise pärandiga seonduva dokumentaalse materjali koondamine.

6. MUUSEUMIKOGU KOOSSEIS JA TÄIENDAMISVAJADUS

Muuseumi kogu jaguneb 8 erinevaks esemekoguks: tekstiili-, keraamika-, portselani-, naha-, klaasi-, ehte-, metalli- ja disainikogu. Esemekogule lisaks on muuseumis mahukas arhiivkogu. **Muuseumi kollektsoon on kõige väärtuslikum ja suurem Eesti professionaalse tarbekunsti ja disaini kogu** keskendudes väheste eranditega 20. sajandile ja kaasajale. Seisuga 31.12.2022 kuulub muuseumikogusse üle 17500 museaali. Kõik kogud on sisestatud infosüsteemi MuIS. Uued tulmed lisatakse jooksvalt.

6.1. Tekstiilikogus (Te) säilitatakse eri tehnikas ja materjalides teostatud vaipu, kangaid, silmuskudumeid ja kolmemõtmelisi teoseid. See kollektsoon on aja jooksul kõige rohkem kannatada saanud kuna 1944. aasta Eesti Kunstimuuseumi ajutise hoone põlengus hävis kogu tollane kollektsoon. Viimasel kümnel aastal on muuseumi tellimisel tekkinud tühimiku täitmiseks omaaegsete kavandite järgi kootud mõned vaibad. Põhjalikuma ülevaate eesti professionaalse tekstiilikunsti arengust saab 1940. aastate lõpust kuni tänase päevani. Tekstiilikogus on museaale 1250.

6.2. Ehtekogule (Ehe) pandi alus 1946. aastal, ajaliliselt vanimad on 19. sajandi rahvuslikud ehted. Kollektsooni tuumikuks on eri materjalides teostatud 1950.–1980. aastate unikaalehted, lisaks autoriehetele on kogus Kunstitoodete Kombinaadi ja ARS-Juveeli seeriatoodangu näidiseksemplare ja autoritiraaže. Ehtekogusse kuulub üle 2500 museaali.

6.3. Metallikogus (Me) säilitatakse eri metallidest, s.h. väärismetallidest tarbe- ja dekoratiivvorme, pannoosid jm. esemetüüpe v.a. ehted. Vanimaks näiteks on Franz Dreieri küünlajalad 18. sajandist. 1930. aastate metallikunstist on vaid üksikuid näiteid, need pärinevad Roman Tavasti, Otto Tammeraidi ja Richard Lange töökojast. Seevastu üsna hästi on esindatud Eesti metallikunstnike unikaallooming aastatest 1960 kuni 1990. Kogusse kuulub rohkem kui 800 museaali.

6.4. Keraamikakogu (Ke) tuumikuks on Eesti professionaalsete keraamikute loomingu 1950. aastatest tänapäevani. Vanemad teosed on 19. sajandist näiteks tartlannast maalikunstniku Julie Hagen-Schwartzi vaasid. Lisaks Riigi Kunsttööstuskooli õpilastöödele on kollektsioonis skulptor Jaan Koorti 1920. aastate lõpus ja 1930. aastate alguses loodud vaasid. Keraamikakogus on üksikesemeid ning komplekte arvel üle 2400.

6.5. Portselanikogusse (Po) kuuluvad Riigi Kunsttööstuskoolis, Nikolai Langebrauni portselanitööstuses kui ka Kunsttööstuste Kombinaadi ARS portselanimaali ateljee näited. Vaid vähesed autorid on esindatud vormiloominguga. Vanimateks näideteks kogus on 18. sajandi lõpus Põltsamaal tegutsenud portselanivabriku esemed. Portselanikogusse kuulub ligi 800 museaali.

6.6. Klaasikogu (Kl) peamise osa moodustavad 20. sajandil valmistatud unikaalse klaasehistöö ja tarbeklaasi näidised. Esindatud on dekoratiivvormid ja -objektid, tarbenõud. Klaasitöötlemise tehnikatest näeb nii külm- kui kuumtööstust, aga ka mitmeid uusi autoritehnikaid. Tööstusettevõtetest on arvukamalt esindatud Johannes Lorupi klaasivabriku ja tehase Tarbeklaas toodang. Klaasikogusse kuulub üle 2600 museaali.

6.7. Nahakogusse (Na) kuuluvad köited, albumid, laekad, auaadresskaaned, dekoratiivvormid, nahkvaibad ja ruumikujunduselemendid. Sõjaeelsest perioodist on esindatud nii Eduard Taska, Mihkel Ulemanni, Adamson-Ericu nahatööd kui ka mitme nahaateljee tooted. Esindatud on Kunsttööstuste Kombinaadi seeriatooted. Olulise osa kogust moodustab kunstnike unikaallooming. Nahakogusse kuulub üle 2100 museaali.

6.8. Disainikogu (Di) on muuseumi noorim. 2000. aastal loodud kogusse kuulub ligi 900 museaali. Kogu loodi eesmärgiga kollektioneerida Eesti disaini ja tootekujundust puudutavat materjali ning esemelist pärandit ning talletada kaasaegset disaini. ETDM on Eestis ainus muuseum, kus selle valdkonnaga tegeldakse süsteemselt. Disainikoguga on liidetud mööbli- ja ehispuidukogu. Ehkki mööblikogumine ei olnud aastakümneid muuseumis esikohal ega süstemaatiline, on pika aja vältel tänaseks kogunenud põnev läbilõige eesti mööblikujunduse unikaalse ja eksperimentaalse suuna arengust.

6.9. Arhiivkogusse (Ar) koondatakse mitte-esemeline dokumentaalne materjal kunstnike ja ettevõtete tegevuse ning loomingu/toodangu kohta, joonised, kavandid, reklaammaterjalid, rariteetsed trükised, fotod, negatiivid, diapositiivid jms, mis kajastavad olulisi sündmusi, isikuid ja esemeid. Arhiivkogu on kiiresti kasvav ulatudes hetkel 1600 ühikuni.

6.10. Abikogusse võetakse esemeid, fotosid, käsikirju, dokumente, digimaterjale, mis ei vasta põhikogusse vastuvõtmise kriteeriumitele, kuid väärivad säilitamist teadusliku, haridusliku või näitusetegevuse eesmärgil. Samuti võib abikogusse vastu võtta objekte, mille väärtuslikkus on ebaselge, kuid võib selguda hilisema uurimise käigus. Abikogu ei kuulu riikliku muuseumikogu koosseisu, selle üle peetakse muuseumisisest arvestust.

Kogude täiendamisel tegeletakse kõigi alakogude lõikes terviklikkuse ja ülevaatlikkuse huvides kaasaegse materjali kogumisega. Minevikupärandi osas on huvi suunatud eelkõige hästi legendeeritud 1920–30. aastate materjalile, peamiselt väiketöökodade toodangu ning nõukogude perioodi tootekujundust ja tööstuskunstnike puudutava materjali vastu. Lisaks on oluline senikogutu täiendamine kogus esindatud autorite tegevust ja esemeid puudutavate materjalidega.

7. SÄILITUSTINGIMUSTE ANALÜÜS

Spetsiaalselt hoidlateks ehitatud ruume muuseumis ei ole. Aastakümnete eest ehitamata jäänud fondihoidla asemel on fondihoidlateks kohandatud ca 500 m² pinda, mis paiknevad eri hoonetes. Museaalid asuvad ETDM-i tarbe- ja disainipüsiekspositsioonis ja fondihoidlates aadressil Lai 17. Mööblikogu paikneb 2013. aasta lõpust Hoiuraamatukogu ruumides. Seoses hoidlapinna laienemisega paikneb 2018. aastast Hoiuraamatukogus ka tekstiili- ja keraamikakogu ca 256 m²-l. 2022. aastal koliti monumentaalkeraamika ning -metall uuele hoidlapinnale Naked Islandis.

Hoidlad on varustatud esmase fondimööbliga. Säilitamistingimused on olusid arvestades suhteliselt head, ruumid on kuivad ja vähese niiskusega. Kõigis hoidlatena kasutatavates ruumides on tuletõrje- ja valvesignalisatsioon. Reguleeritav keskküte tagab ühtlase ruumiti kohaldatava temperatuuri. Esemete seisundit jälgib jooksvalt peavarahoidja. Kogude säilitamisel on põhitähelepanu turvalisusel, ökonoomsusel ja ennetaval säilitustegevusel. Pidevalt parandatakse olemasolevate hoidlaruumide tingimusi, täiendatakse ajakohase hoidlamööbliga. Tähelepanu pööratakse museaalide kvaliteetsele pakendamisele (nõuetekohased kattematerjalid, karbid esemete hoidmiseks).

Hoidlateks kohandatud ruumide ebaotstarbekus ning sellega seotud ruumipuudus ei võimalda kohati tagada museaalidele piisavalt kvaliteetseid säilitamistingimusi.

KOKKUVÕTE

Kogumispõhimõtted on dokument avalikkusele ja muuseumitöötajatele ETDM-i kogude täiendamisel. Selles sätestatud nõuetele mittevastavaid esemeid muuseumikogusse vastu ei võeta.

Käesolevad ETDM-i kogumispõhimõtted on täiendatav ning perioodiliselt ülevaadatav dokument.